DOI: <https://doi.org/10.52256/2710-3986.2-95.2021.03>

УДК 314.378

Катерина Трима,
кандидат політичних наук,
старший науковий співробітник,
відділ взаємодії університетів та суспільства,
Інститут вищої освіти НАПН України,
Київ, Україна
ORCID ID 0000-0001-5567-1387

Наталія Сальнікова,
кандидат історичних наук,
заступник декана з навчально-методичної
та наукової роботи Факультету № 2,
Донецький державний університет внутрішніх справ,
Маріуполь, Україна
ORCID ID 0000-0003-4931-0491

АНАЛІЗ ПОГЛЯДІВ ПРЕДСТАВНИКІВ ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ НА СОЦІАЛЬНУ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗВО: КЕЙС МАРІУПОЛЬСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

У статті розглянуто університетську соціальну відповідальність та умови, в яких стала можливою реалізація соціальних функцій закладами вищої освіти. Показано моделі взаємодії суспільства та університетів: модель «громадянського університету», що передбачає взаємодію університету, місцевої громади, місцевої влади та модель «четверної спіралі інновацій», що передбачає високий ступінь взаємодії між університетами, бізнесом, урядом і суспільством в різних організаційних формах. Окреслено, що в умовах соціетальних змін українські університети поступово починають адаптувати свою місію до потреб суспільства, відповідно розширюючи перелік своїх функцій, до яких додано заходи із забезпечення принципів соціальної відповідальності.

Для аналізу соціальної відповідальності українських ЗВО використано кейс-метод, за допомогою якого проаналізовано публічні матеріали Маріупольського державного університету.

Із метою вивчення ступеня взаємодії університету з місцевою громадою було проведено інтерв'ювання представників місцевих громадських організацій, які, з одного боку підтвердили, що співпраця між ЗВО та громадськими організаціями збільшує здатність обох соціальних суб'єктів реагувати на актуальні запити та потреби місцевої громади, а з іншого боку окреслили головні проблеми такої взаємодії, що характерні для більшості ЗВО країни: високий ступінь бюрократії, орієнтація суто на надання освітніх

послуг та проведення наукових досліджень, проєкти, пов'язані з розвитком інфраструктури закладу та його міжнародної присутності. Зроблено висновок про те, що саме політика ізоляціонізму українських ЗВО гальмує адаптацію моделі «громадянського університету» та моделі «четверної спіралі інновацій» в українському суспільстві.

Ключові слова: *університет, соціальна відповідальність, університетська соціальна відповідальність, громадська організація, модель громадянського університету, модель «четверної спіралі інновацій».*

Постановка проблеми. У статті розглянуто соціальну роль вищої освіти та соціальні функції сучасних закладів вищої освіти (ЗВО) у контексті соціальної трансформації суспільства. Нелінійні, але систематичні трансформації вищої освіти, роль університетів в отриманні знань, а також у виробленні та поширенні результатів досліджень є рушієм соціально-економічного розвитку будь-якої держави. Сучасні університети надають не лише стандартні освітні послуги, але й проводять дослідження, поширюють їх результати у суспільстві, виконують дослідження згідно суспільного запиту, відповідно їх можна вважати «центрами генерування, накопичення і поширення знань» [12].

Українське суспільство трансформується, тому всі суспільні суб'єкти в країні стикаються з викликами та ризиками розвитку суспільства знань. Університети не є виключеннями: наприклад, вони не можуть уникнути диспропорції між кількістю населення різних міст країни. Функціонування університету стимулює заклад набирати більше студентів із невеликих міст, але водночас це зменшує соціальну роль локальних університетів. З іншого боку, ЗВО розташовані на периферії мають надавати кращі послуги місцевому населенню, щоби зацікавити місцеву молодь залишитись на навчання в рідному місті.

Локальні ЗВО реалізують так звану модель «четверної спіралі інновацій», а саме – соціальні інновації в контексті співпраці університету з містом. В українському суспільстві основою для реалізації розглянутої моделі можуть бути не тільки прямі угоди між органами місцевого самоврядування, процедури яких можуть бути довгими та бюрократичними, а й через такий

інструмент як реалізація спільної діяльності з громадськими організаціями. Українські громадські організації можуть агрегувати соціальні очікування громади на прохання місцевої влади та залучати місцеві ЗВО до задоволення запиту місцевого населення шляхом виконання проєктів для місцевої громади в рамках контрактів з місцевою владою.

З огляду на вищевикладене, вивчення соціальної ролі сучасних університетів та їхнього внеску у розвиток соціальної відповідальності є цікавою та актуальною науковою проблемою.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Центральне місце в розумінні соціальної ролі сучасних університетів займає концепція академічної свободи, яка виражається у можливості приймати рішення щодо предмета власного дослідження, певній організації автономії, такі як: рішення про призначення на посаду, вибір тем у навчальному плані та ін. На думку Б. Хубера (B. Huber) суспільна трансформація та формування «суспільства знань» впливають на трансформацію місії сучасного ЗВО, який повинен «сприяти суспільному благу» [7], що передбачає не лише викладання та дослідження, а дотримання принципів соціальної відповідальності.

М. Квейк (M. Kwiek) вважає, що соціальна відповідальність університетів тісно пов'язана з теорією соціальної держави, в якій освіта, як правило, підтримується державою і має «поєднуватися з сильними ринковими стимулами» [9]. Українські дослідники О. Оржель та К. Трима зауважують, що сучасні університети змінили свій порядок денний, посиливши соціальну складову, особливо на місцевому рівні: «ЗВО стають центрами громадських ініціатив, рушіями соціально-економічного розвитку, центрами вирішення проблем, здатними генерувати рішення для реагування на суспільні виклики» [11].

Реалізація соціальної відповідальності університетів неможлива без урахування діяльності кожного соціального гравця, а саме – громадських організацій чи громадських об'єднань, які згідно Ст. 1 Закону України «Про громадські об'єднання» [2] потрактовуються як «громадські об'єднання за

організаційно-правовою формою утворюється як громадська організація або громадська спілка. Громадська організація – це громадське об'єднання, засновниками та членами (учасниками) якого є фізичні особи» [2]. У роботі будемо послуговуватися визначенням терміна «громадське об'єднання» наведеним у «Юридичній енциклопедії» за редакцією Ю. Шемшученка: громадською організацією є «добровільне об'єднання фізичних осіб та/або юридичних осіб приватного права для здійснення та захисту прав і свобод, задоволення суспільних, зокрема економічних, соціальних, культурних, екологічних, та інших інтересів» [1]. Обидва суспільні актори, університети та громадські організації, беруть участь у реалізації соціальної відповідальності, виконуючи певні соціальні функції.

Опис соціальних функцій університетів та громадських організацій у контексті реалізації соціальної відповідальності представлений у міжнародних документах. У 2010 році було прийнято міжнародний стандарт ISO 26000 із соціальної відповідальності, в якому визначено основні принципи соціальної відповідальності та описано внесок бізнесу, підприємств, неурядових організацій та інших соціальних суб'єктів в реалізацію соціального блага. Принципи Стандарту ISO 26000 із соціальної відповідальності включають в себе такий перелік: підзвітність, прозорість, етична поведінка, повага до інтересів зацікавлених сторін, визнання верховенства права, дотримання міжнародних норм поведінки, повагу прав людини. Стандарт визначає сім ключових напрямків соціальної відповідальності організації: права людини; трудові відносини; довкілля; справедливі умови праці; права споживачів; участь у житті громади та соціальному розвитку [9].

Відповідно до вказаних у Стандарті характеристик, сучасні ЗВО як організації близькі до традиційного розуміння соціальних суб'єктів: вони діють у суспільстві, реалізують трудові відносини, дотримуються прав людини та орієнтуються на потреби споживачів освітніх послуг. Крім того, університети беруть участь у місцевих ініціативах та розвитку, що, особливо для ЗВО України, є порівняно новою тенденцією. Таким чином, в Україні

поступово формується феномен «університетської соціальної відповідальності».

У статті «університетська соціальна відповідальність» (УСВ) розглядається як набір соціальних функцій, які виконує університет для своїх студентів та співробітників, а також для місцевої громади того міста, в якому він розташований. Така інтерпретація соціальної відповідальності університету викликає необхідність застосувати ще один термін «громадянський університет» («civic university»), який за словами британського професора Дж. Годдарда (J. Goddard) можна охарактеризувати як «модель взаємовигідної взаємодії між громадою, регіоном, державою та університетом» [6]. Громадський університет у процесі діяльності є ближчим до місцевої громади, щоби «надати більше можливостей для розвитку місцевого співтовариства, до складу якого входить студенти та співробітники закладу» [5]. Дж. Годдард та Л. Кемптон вважають знання, які ЗВО генерують, накопичують та поширюють, «ключовим фактором у кластерах та секторах міського чи регіонального розвитку», що спрямовує наукову діяльність на вирішення практичних задач, які стоять перед громадою [5].

Громадські організації відіграють вирішальну роль у реалізації моделі громадянських університетів на практиці. Будучи громадськими акторами, чия соціальна роль спрямована на реалізацію прав і потреб своїх членів або прав і потреб суспільства, неурядові громадські організації є елементом моделі «четверної спіралі інновацій» («quadruple helix model»), яка передбачає на думку М. Кьорлі (M. Curley) «регулярну взаємодію між вищою освітою, бізнесом, урядом та суспільством, у тому числі у формі громадських організацій для управління структурними змінами, що виходять далеко за рамки того, що будь-яка організація чи особа могла б зробити одна» [3].

Аналіз історіографії проблем дає можливість зробити висновок про велику увагу до внеску університетів у розвиток принципів соціальної відповідальності та механізмів реалізації соціальних функцій сучасного ЗВО. Утім, у вітчизняній історіографії проблема реалізації принципів соціальної

відповідальності університетами залишається недостатньо вивченою. Наша наукова розвідка є спробою до певної міри заповнити цю прогалину.

Мета статті. Пропонована стаття спрямована на те, щоб дослідити стан, в якому виявляється взаємодія між університетами та громадськими організаціями у сфері реалізації принципів соціальної відповідальності, а саме – соціальні обов’язки сучасних українських університетів. У статті досліджується кейс Маріупольського державного університету, розташованого на сході України та його співпраця з місцевими громадськими організаціями.

Виклад основного матеріалу дослідження. Кейс Маріупольського державного університету було обрано об’єктом дослідження з кількох причин: цей університет глибоко інтегрований у життя місцевої спільноти, суспільне життя Маріуполя та Донецької області; заклад має позитивний досвід співпраці з місцевою владою та місцевими громадськими організаціями; у ньому є декілька програм бакалаврату та магістратури в галузі гуманітарних, соціальних наук та державного управління; співробітники МДУ та студенти залучені до багатьох місцевих громадських ініціатив, деякі з них є членами місцевих громадських організацій та учасниками заходів, які проводяться у громаді.

Маріупольський державний університет досить молодий український ЗВО: заклад було створено у 1991 році, і зараз його структура складається з 5 факультетів, де навчається приблизно 3 200 студентів. Кадровий потенціал університету згідно з інформацією, що подана на офіційному сайті - це понад 250 викладачів, які працюють на 21 кафедрі та забезпечують викладання на 40 бакалаврських та 32 магістерських освітніх програмах [10].

Аналіз публічної інформації на сайті університету не виявив прямих посилань на статус громадянського університету, соціальну відповідальність та активне залучення університету до життя місцевої громади тощо. Однак, спостережено, що заклад має багате культурно-суспільне життя та регулярно

проводить культурні, соціальні, освітні заходи для студентів та частково для потенційних абітурієнтів.

Згідно з інформацією, наявною на сайті та новинами FB-акаунту університету, МДУ є партнером місцевого самоврядування та організатором/співорганізатором публічних форумів, круглих столів, конференцій різного рівня тощо. Університет є майданчиком, де відбуваються заходи головним чином тому, що саме місто Маріуполь наразі є найбільшим у Донецькій області та єдиним центром, здатним приймати на своїй території масштабні регіональні чи національні заходи, такі як національний форум «Відновлення та розвиток Донбасу», Всеукраїнський молодіжний форум, Східноукраїнський форум «Відновлення шляхом діалогу» тощо.

З метою оцінки потенціалу співпраці ЗВО та громадських організації для реалізації соціальної стратегії університету було проведено інтернет-інтерв'ювання у фокус-групах (Zoom, Skype) з 10 представниками місцевих громадських організацій, які брали участь в організації та проведенні спільних заходів та проєктів з університетом (круглі столи, ярмарки вакансій, публічні лекції, фестивалі тощо), що надало можливість визначити, як саме громадські активісти оцінюють соціальну роль університету в місцевій громаді. Інтерв'ю було організовано в квітні, травні та червні 2021 року. Загальна кількість проведених інтерв'ю – 6 годин.

Інтерв'ю з громадськими активістами, аналіз інформації на сайті та в соціальній мережі показали, що університет активно контактує з представниками місцевих та регіональних органів влади для надання консультативних послуг; організації короткострокових освітніх програм, проходження спеціалізованих іспитів тощо. Наприклад, для нинішніх чиновників необхідно мати спеціальний сертифікат щодо володіння українською мовою, тому університет пропонує відповідні курси, а також у закладі діє центр сертифікації, де місцеві чиновники можуть скласти іспит.

За словами респондентів викладачі МДУ беруть участь у програмах місцевих та регіональних телеканалів, надають матеріали місцевим

друкованим та електронним ЗМІ, коментуючи ситуацію у місті. Детальна інформація щодо фактів співпраці між місцевими громадськими організаціями, окремими активістами та університетом та/або з окремими викладачами та науковцями МДУ, за винятком деяких великих проєктів, не публікуються в місцевих газетах, на телеканалах чи на веб-сайті університету, в облікових записах Facebook тощо.

Університет діє не тільки на місцевому рівні. Заклад виконує функції певної соціальної платформи, на якій відбувається міжнародна діяльність через місцевий Інформаційний центр Європейського Союзу, Інформаційно-ресурсний центр «Вікно в Америку», Балто-Чорноморський регіональний дослідницький центр, Інститут україно-грецької дружби та елліністичних досліджень, Центр досліджень та розробок ПРООН, Італійські та Польські культурні центри, але на веб-сайті немає інформації про те, чи працюють ці організації як незалежні юридичні особи.

Інтерв'ювання засвідчило, що представники громадського сектору розглядають університет як культурний та академічний центр громади, але вони не мають вільного доступу для реалізації спільних невеликих місцевих громадських ініціатив через надмірні бюрократичні процедури з боку університету. МДУ активно підтримує внутрішні культурні ініціативи співробітників та студентів (наприклад, Національні дні культури, які відзначають іноземні та українські студенти), натомість неохоче йде на співпрацю із зовнішніми стейкхолдерами.

Громадські активісти підтверджують, що МДУ є освітянським та культурним центром місцевої громади, але громадським активістам організаційно важко ініціювати спільні проєкти, оскільки всі ініціативи міського чи районного рівня мають бути схвалені місцевою владою, а самі співробітники університету не хочуть виконувати додаткові функції, забезпечуючи комунікаційний процес між громадською організацією, керівництвом університету та місцевою владою. Утім, громадські активісти зазначили, що виходячи з досвіду роботи, надмірний бюрократизм та

організаційні складнощі є ознакою роботи з іншими ЗВО України під час реалізації громадських проєктів.

Крім того, респонденти вказали на те, що університет має потенціал до розширення соціальної відповідальності в таких сферах як: орієнтація на практичні дослідження як викладачів, так і студентів, формування тем кваліфікаційних робіт відповідно до запитів місцевої громади; публічні лекції, короткі курси для мешканців громади різного віку; створення спільних підприємств/організацій з місцевим бізнесом, в яких студенти зможуть відпрацювати свої навички та отримати першу роботу; подальше удосконалення інструментів, які забезпечують прозорість інформації щодо діяльності закладу для громадськості; - соціально відповідальний університет повинен регулярно ділитися своєю позицією щодо важливих для громади питань у місцевих ЗМІ, щоб бути на зв'язку з місцевим населенням, надавати експертну думку з питань, важливих для громади.

Серед причин, які не дозволяють університету повною мірою реалізувати свій потенціал як громадянського університету, респонденти також вказали специфіку трансформаційного періоду розвитку українського суспільства.

Підсумовуючи результати проведеного інтерв'ювання зазначимо, що більшість респондентів розуміють ідею соціальної відповідальності університету та модель громадянського університету, але на цьому етапі вони більш упевнені в орієнтації закладу на освітню діяльність та реалізації проєктів та ініціатив, спрямованих на розвиток інфраструктури закладу, ніж повномірну реалізацію концепції громадянського університету.

Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок. Результати аналізу кейсу МДУ та матеріалів, отриманих у ході інтерв'ювання, підтверджують, що заклад змінює свою стратегію, місію та діяльність в контексті трансформації українського суспільства загалом та поточної ситуації у місцевій громаді, зокрема. Університет має міцні зв'язки з місцевою спільнотою, є місцевим освітнім та культурним центром та має певні риси

громадського університету, оскільки заклад відповідає на зростаючий попит щодо знань та послуг, які потребують місцева влада та місцеве населення.

Відповідно до вивчених матеріалів, відомо, що університет виконує досить широкий спектр соціальних функцій, а саме: забезпечує експертизу та аналітичну звітність; організовує місцеві курси підвищення кваліфікації для місцевого населення та місцевих чиновників; бере участь у культурних та спортивних заходах на рівні міста; надає приміщення для регіональних, національних та міжнародних заходів.

Проте громадські активісти висловили скептичні ідеї щодо подальшого розвитку соціальної відповідальності університету. Адже він не сприяє поширенню своїх соціальних ініціатив, звужуючи свої зусилля до реалізації основних функцій кожного університету: надання освіти, наукові розробки, внесок у культурний розвиток міста. Отже, вплив університету на формування соціального капіталу в місті оцінюємо як відносно низький, але водночас важливим є факт, що опитані представники громадських організацій усвідомлюють потенціал університету не лише у реалізації навчання та досліджень.

Тенденція до ізоляціонізму, на яку вказують представники громадських організацій, пов'язана з тим, що більшість українських ЗВО вважають за краще триматися якомога далі від суспільного життя, оскільки глибока інтеграція в соціальні процеси передбачає додаткову роботу та зусилля керівництва та наукового колективу в умовах соціальної та політичної невизначеності та залучення додаткових ресурсів. Вказана тенденція ізоляціонізму українських ЗВО ускладнює адаптацію моделі «четверної спіралі інновацій» університетів, бізнесу, уряду та суспільства, в якій університет є невід'ємною частиною системи, що складається з місцевих ЗВО, місцевої влади та місцевих підприємств. Таким чином, перспективним є подальше вивчення та розробка адаптивних механізмів для реалізації моделі «четверної спіралі інновацій» університетів, що уможливить повномірну

реалізацію соціальної ролі університетів у суспільстві та забезпечить позитивний ефект для кожного соціального суб'єкта.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Громадське об'єднання. Юридична енциклопедія: у 6 т. / ред. кол. Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. Київ: Укр. енциклоп. ім. М. П. Бажана, 1998. Т. 1: А-Г. 672 с.
2. Про громадські об'єднання: Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4572-17>.
3. Curley, M. (2015). The Evolution of Open Innovation. *Journal of Innovation Management*, 3, 9-16.
4. Goddard, J., & Vallance, P. (2012). The civic university and the leadership of place. In R. Capello, A. Olechnicka, G. Gorzelak (Eds.), *Universities, Cities and Regions: Loci for Knowledge and Innovation Creation*, (43-63). Routledge: Abingdon.
5. Goddard, J. & Kempton, L. (2016). The Civic University Universities in leadership and management of place. Retrieved from: <https://www.ncl.ac.uk/media/wwwnclacuk/curds/files/university-leadership.pdf>.
6. Higher Education in the World. Towards a Socially Responsible University: Balancing the Global with the Local. (2017). <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000248150>
7. Huber, B. (2016). The Role of Universities in Society. В С. Y. In: Liu N.C., *Matching Visibility and Performance. Global Perspectives on Higher Education*. (92-138). Rotterdam: Sense Publishers
8. ISO 26000:2010 social responsibility. <https://www.iso.org/standard/42546.html>
9. Kwiek, M. (2003). The Social functions of the university in the context of the changing State. Market relations (the global, European Union, and accession countries' perspectives), 2-31.
10. Mariupol State University. (2021). Retrieved from: <http://en.mdu.in.ua>.
11. Orzhel, O. & Tryma, K. (2020). On the growing social role of universities under knowledge society. Proceedings of the International Scientific Conference «Society. Integration. Education», May 22-23, 2020. Rezekne, Latvia. 182–194.
12. Towards Knowledge Societies. (2019). Retrieved from: <http://unesdoc.unesco.org/images/0014/001418/141843e.pdf>

Стаття надійшла до редакції 05.08.2021

Kateryna Tryma, Natalia Salnikova. Analysis of the views of NGO representatives' about social responsibility of HEI: case of Mariupol State University.

The article investigates the university social responsibility and the conditions in which the implementation of social functions carried out by higher education institutions can be possible. Models of interaction between society and universities are presented: the model of «civic university», which means the interaction of

university, local community and local government, and the model of «quadruple spiral of innovation», which means a high degree of interaction between universities, business, government and society in various organizational forms. In the conditions of societal changes Ukrainian universities are gradually adapting their organizational mission to expand the list of functions, including those that meet the principles of social responsibility.

To analyze the social responsibility of Ukrainian HEIs, a case method was applied, to analyze public materials of Mariupol State University. This university was chosen for research for a number of reasons: the institution is integrated into the life of the local community, city and region; the institution has successful experience of cooperation with local authorities and local NGOs; the university has educational programs in the humanities, social sciences and public administration; MSU staff and students are involved in many local community initiatives.

To study the degree of interaction between the university and the local community, the representatives of local NGOs were interviewed. They, on the one hand, confirmed the hypothesis of the study that cooperation between HEIs and NGOs increases the ability of both social actors to respond to current local needs of communities, but outlined the main problems of this interaction, which are characteristic of most HEIs of the country: a high degree of bureaucracy, focusing on the provision of educational services and research, projects related to the infrastructure of the institution and its international presence. It is concluded that the policy of isolationism of Ukrainian HEIs inhibits the adaptation of the «civic university» model and the “quadruple spiral of innovation” model in Ukrainian society.

Key words: *university, social responsibility, university social responsibility, non-governmental organization, civic university, quadruple helix model.*

REFERENCES

1. Hromadske obiednannia. Yurydychna entsyklopediia: u 6 t. / red. kol. Yu. S. Shemshuchenko (vidp. red.) ta in. Kyiv: Ukr. entsyklop. im. M. P. Bazhana, 1998. T. 1: A-H. 672 s. [in Ukrainian].
2. Pro hromadski obiednannia: Zakon Ukrainy.. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4572-17>. [in Ukrainian].
3. Curley, M. (2015). The Evolution of Open Innovation. *Journal of Innovation Management*, 3, 9–16. [in English].
4. Goddard, J., & Vallance, P. (2012). The civic university and the leadership of place. In R. Capello, A. Olechnicka, G. Gorzelak (Eds.), *Universities, Cities and Regions: Loci for Knowledge and Innovation Creation*, (43-63). Routledge: Abingdon. [in English].
5. Goddard, J. & Kempton, L. (2016). The Civic University Universities in leadership and management of place. Retrieved from: <https://www.ncl.ac.uk/media/wwwnclacuk/curds/files/university-leadership.pdf>. [in English].

6. Higher Education in the World. Towards a Socially Responsible University: Balancing the Global with the Local. (2017). <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000248150>. [in English].
7. Huber, B. (2016). The Role of Universities in Society. В С. Y. In: Liu N.C., Matching Visibility and Performance. Global Perspectives on Higher Education. (92-138). Rotterdam: Sense Publishers. [in English].
8. ISO 26000:2010 social responsibility. <https://www.iso.org/standard/42546.html>
9. Kwiek, M. (2003). The Social functions of the university in the context of the changing State. Market relations (the global, European Union, and accession countries' perspectives), 2–31. [in English].
10. Mariupol State University. (2021). Retrieved from: <http://en.mdu.in.ua>.
11. Orzhel, O. & Tryma, K. (2020). On the growing social role of universities under knowledge society. Proceedings of the International Scientific Conference «Society. Integration. Education», May 22-23, 2020. Rezekne, Latvia. 182–194. [in English].
12. Towards Knowledge Societies. (2019). Retrieved from: <http://unesdoc.unesco.org/images/0014/001418/141843e.pdf> [in English].